
NORAA en de verspreide collecties

Het Nationaal Overleg Regionale Audiovisuele Archieven

Jos Wieland

Over het ontstaan, nut en doel van het Nationaal Overleg Regionale Audiovisuele Archieven (NORAA), dat voor zichzelf zowel een regionale als een nationale taak ziet weggelegd: als landelijke gesprekspartner en als coördinatiepunt van regionale belangen.

Als er verspreide collecties zijn, is er logischerwijs ook nog minimaal één onverspreide collectie. Samen, verspreid en onverspreid, vormen zij de 'collectie Nederland' in een bepaald genre. Onverspreid is het NAA, het Nederlands Audiovisueel Archief, een onder de krachtige leiding van Henk Vonhoff gesmede eenheid van verspreide collecties: die van de Rijksvoorlichtingsdienst, van de Stichting Film en Wetenschap en van het NOB-bedrijfsarchief.

Het NAA kan gelden als het kenniscentrum bij uitstek met betrekking tot alle facetten van het beheer van audiovisuele collecties, conserveringstechnieken, ontsluiting en gebruik. Bovendien voelt het NAA een verantwoordelijkheid ten opzichte van de 'verspreide collecties'. Een mooie blijk hiervan vormt de door het NAA geëntameerde en tot een goed einde gebrachte Nationale Inventarisatie Audiovisuele Collecties. Tegelijkertijd werd de *Gids voor historisch beeld- en geluidsmateriaal* geactualiseerd. Een schat aan gegevens kwam door deze gecombineerde actie ter beschikking. Er werd inzicht geboden in de omvang, de diversiteit en de waarde van de 'audiovisuele collectie Nederland' voor onderzoek en gebruik voor een scala van publieksgroepen. En tegelijk zijn zo instrumenten ontstaan voor een beleidsmatige aanpak van de realisering van een aantal doelstellingen met betrekking tot audiovisueel materiaal op nationaal, provinciaal en regionaal vlak. Bij dat laatste speelt NORAA een rol.

Formeel probleem

Het Nationaal Overleg Regionale Audiovisuele Archieven bestond al voordat de naam NORAA werd gevoerd. Het overleg ontstond toen de

---

Vereniging van Audiovisuele Archieven (VVAA) in 1995 zichzelf transformeerde tot een sectie (AVA) van de KVAN (Koninklijke Vereniging van Archivarissen in Nederland). De KVAN kon, dankzij een toen net doorgevoerde statutenwijziging, groepen van gelijkgestemde leden de mogelijkheid bieden om binnen de vereniging een sectie te vormen. De VVAA ging aldus deel uitmaken van een groter verband en kreeg zo aansluiting bij beheerders van andersoortig historisch materiaal. Daarbij stond ook toen al het belang van de gebruiker van historische informatie voorop. Deze maakt het immers niet uit of een gegeven uit een boek, een dossier, een film of een ander medium komt.

Er deed zich echter onmiddellijk een formeel probleem voor. De VVAA had instellingen als leden, maar de KVAN kende en kent die mogelijkheid statutair niet. Om toch op instellingenniveau in gesprek te blijven en afspraken te kunnen maken werd door de sectie een werkgroep van instellingen ingesteld, een platform dat later NORAA zou gaan heten. NORAA bestaat uit één instelling per provincie, waarvan wordt verwacht dat die in het eigen werkingsgebied een activerende en coördinerende rol speelt, alsmede de gemeentearchieven van Amsterdam en Rotterdam. Beleidsmatig wordt vanzelfsprekend nauw samengewerkt met de sectie AVA van de KVAN.

Formeel zijn de doelstellingen van NORAA als volgt geformuleerd: het optreden als vertegenwoordiger van de regionale av-archieven inzake allerhande overleggen, advisering op landelijk niveau et cetera; het onderling uitwisselen van ervaringen, het vergroten van de kennis, het streven naar meer uniformiteit en het maken van afspraken inzake beschikbaarstelling, opslag, tarieven enzovoort op het terrein van av-archivering.

NORAA ziet derhalve voor zichzelf zowel een regionale als een nationale taak weggelegd: als landelijke gesprekspartner en als coördinatiepunt van regionale belangen. Deze twee taken vervult NORAA tegen de achtergrond van twee ontwikkelingen die hierna worden beschreven.

Achtergrondmuziek

Ten eerste is er het proces dat archiefdiensten zich bewust worden van het belang van de audiovisuele media, in het bijzonder traditionele overheidsarchiefdiensten, nog meer in het bijzonder de rijksarchiefdienst. Ten tweede is er de ontwikkeling van rijksarchieven, samen met partners, tot regionale historische centra.

Het bewustwordingsproces is van relatief jonge datum. Onder anderen Bert Hogenkamp in zijn inaugurale rede heeft de interesse voor audiovisuele archivering beschreven bij niemand minder dan de algemene rijksarchivaris Fruin in de jaren twintig. Daarna is de belangstelling voor een

groot deel weggeëbd, het meest bij de rijksarchiefdienst. Enerzijds vroeg de problematiek van de papieren massabestanden al heel veel aandacht, anderzijds kreeg de administratieve functie van archieven veel nadruk. Voor zover men aan audiovisueel materiaal al de status van archiefstuk wilde toekennen, was men al lang blij dat de RVD erop paste. Bij gemeente-archieven en zeker bij categoriale archiefdiensten lag dit anders. Een nauwer contact met publieksgroepen en een thematisch belang maakten dat daar meer werd uitgegaan van inhoud dan van formele criteria. Maar in-tussen is deze houding ook bij de rijksarchiefdienst aan het veranderen. Grotere nadruk op publieksbereik en het besef dat, wil men zich in de huidige informatieovervloed staande houden, men dan ook over aansprekend materiaal dient te beschikken (zeg maar concurrentie- en marktoverwegingen), spelen daarbij een rol.

Daarnaast beschouwt ook het PIVOT-rapport over voorlichting audiovisueel materiaal als te bewaren informatie. Het in 1992 door de rijksarchiefdienst gestarte project PIVOT (Project Invoering Verkorting Overbrengingstermijn) was lang een strijdpunt tussen historici en archivariissen in verband met de uitgangspunten bij het selectiebeleid. De scherpe kanten van het debat zijn er inmiddels af. De erkenning van audiovisueel voorlichtingsmateriaal als een te bewaren categorie geeft de rijksarchiefdienst ook een formele verantwoordelijkheid ten aanzien hiervan.

Toch laat het proces van bewustwording nog te wensen over. Als voorbeeld: het ledenbestand van de sectie AVA van de KVAN is grotendeels nog afkomstig van gespecialiseerde av-archieven en niet van rijks- of gemeentearchieven. Maar wellicht gaat dat veranderen.

Hier is de tweede ontwikkeling van belang: de vorming van regionale historische centra (RHC's). Die ontwikkeling is ingezet onder het bewind van staatssecretaris Aad Nuis en krachtig voortgezet door zijn opvolger Rick van der Ploeg. Er wordt gestreefd naar schaalvergroting van de cultuurhistorische informatievoorziening. Het publieksbereik is hierbij een kant van de medaille, de noodzaak van steeds meer gecompliceerde voorzieningen in technische, organisatorische en juridische zin, vormt de andere zijde. Wil men het publiek met moderne, digitale, middelen kunnen bedienen dan is een zekere schaalgrootte vereist. Ook zullen instellingen over deskundigheid moeten beschikken met betrekking tot uiterst ingewikkelde kwesties als auteursrechten.

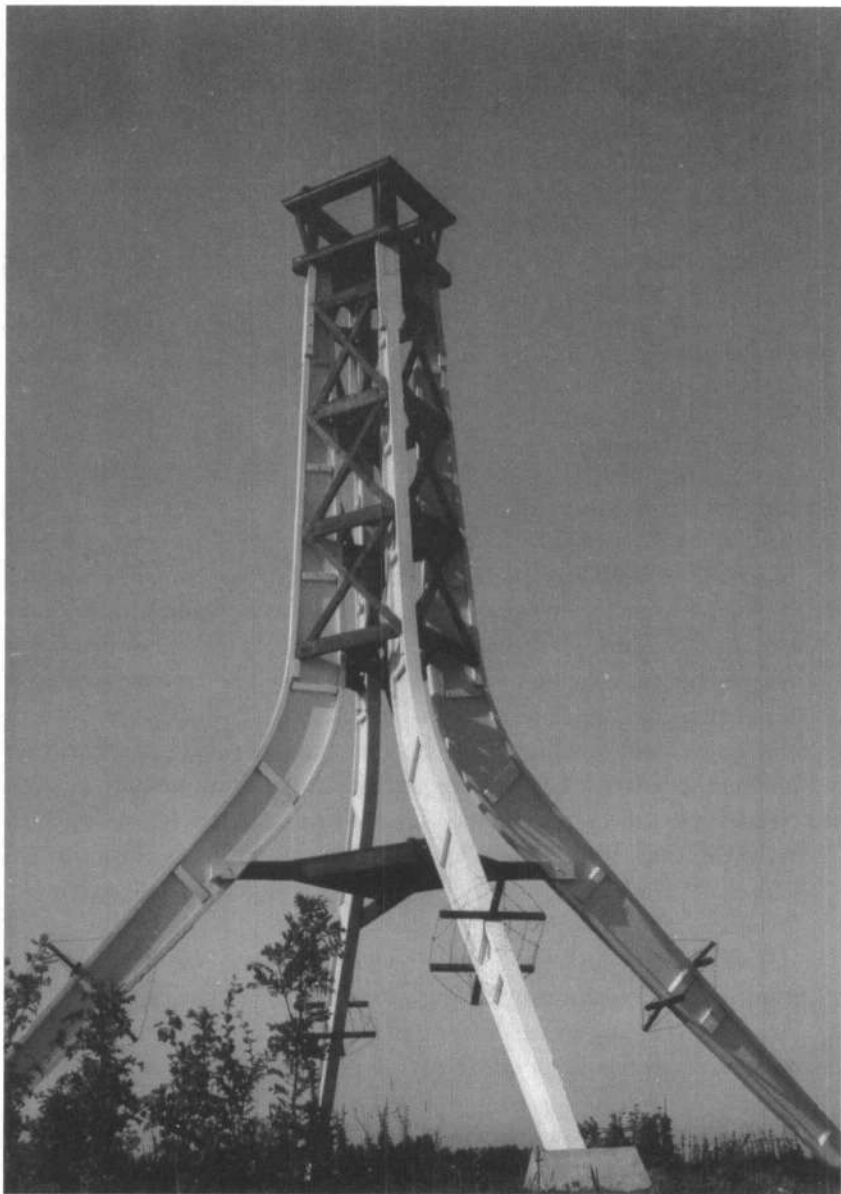
In *Archieven in de etalage*, het rapport van de zogenaamde projectgroep Van Diepen die in opdracht van het ministerie van OC en W aanbevelingen deed met betrekking tot de herziening van het archiefbestel, wordt de ingezette trend naar samenwerking ondersteund. In dit rapport wordt onder meer gesteld dat een grotere toegankelijkheid van historisch beeld- en geluidsmateriaal een van de voorwaarden vormt voor een goede culturele

infrastructuur. Kortom, er is in het archiefwezen een breed gedragen opvatting dat samenwerking tussen erfgoedinstellingen noodzakelijk is en dat audiovisueel materiaal daarvan deel moet uitmaken. Echter, de vormgeving van de samenwerkingsverbanden verloopt per provincie en regio in verschillend tempo en volgens verschillende lijnen. Het zijn vaak moeizame processen. Van belang daarbij is dat de bestaande av-instellingen de component av als een noodzakelijke inbreng naar voren kunnen brengen door deel uit te maken van stuurgroepen, projectengroepen, commissies en dergelijke, die zich in de onderscheiden provincies met het smeden van samenwerkingsverbanden bezighouden.

Concretisering

Wat kan NORAA doen en doet het tegen de hierboven geschetste achtergrond? Hoe basaal het wellicht ook klinkt, maar het feit dat de verschillende regionale en provinciale av-archiefinstellingen een aantal malen per jaar bij elkaar zitten is niet van het minste belang. Daar ontdekt men immers dat de facetten van het werk en de bijkomende op te lossen problemen grote gelijkenis vertonen. Tariefstelling- en auteursrechtenkwesties zijn ingewikkeld. Ontsluiting van materiaal is in principe niet anders in Zeeland dan in Groningen. De contacten bewerkstelligen uniformering en standaardisatie, niet vanwege van boven opgelegde werkmethoden, maar uit welbegrepen eigenbelang.

Over het algemeen hebben de 'verspreide' av-instellingen een beperkte schaal. Daar waar met soortgelijke instellingen soortgelijke problemen op dezelfde wijze kunnen worden aangepakt, ontstaat capaciteit voor het eigenlijke werk: een goede inbedding in het cultuurhistorisch bedrijf van regio of provincie. Deze inbedding is ook juist de kracht van de 'verspreide' instellingen. Door goede contacten met instellingen en particulieren in de eigen regio wordt bijvoorbeeld nog veel materiaal ontdekt en verworven. Want in de eerder genoemde *Gids voor historisch beeld- en geluidsmateriaal* staat wel veel, maar niet alles. Dit is op geen enkele wijze een tekortkoming, het is een noodzakelijke fase (de derde overigens al) om een steeds beter inzicht te krijgen in de 'audiovisuele collectie Nederland'. Een voorbeeld: in Flevoland gaat de belangstelling steeds meer leven. De gids geeft nog een beperkt bestand. Maar inmiddels is de overdracht van de collectie van de voormalige Rijksdienst voor de IJsselmeerpolders in volle gang. Naast meer of minder bekende titels bevat deze collectie een grote hoeveelheid ongemonteerd materiaal van grote documentaire waarde, alsmede een geluidsarchief waarvan het bestaan op zijn hoogst werd vermoed. Een dergelijke overdracht doet ook andere instellingen zich rea-

De filmtoren van de Rijksdienst voor de IJsselmeerpolders in Nagele, 1957, waar zich een 'grote hoeveelheid ongemonteerd materiaal van grote documentaire waarde' bevindt
Bron: Rijksarchief Flevoland

liseren dat zij een audiovisuele collectie hebben, die door de tand des tijds in het ongereede dreigt te raken en waarvoor een goed onderkomen gevonden dient te worden.

De inbedding wordt nog versterkt door het beleid van subsidiërende instellingen. De Mondriaan Stichting stelt in richtlijnen voor subsidieverzoeken (overigens niet alleen in de audiovisuele sector) behalve de voorwaarde van vergroting van het publieksbereik ook de voorwaarde van

---

structurele samenwerkingsverbanden. Ook de koorden van de beurs werken mee aan schaalvergroting. Onlangs is door de Mondriaan Stichting een bedrag beschikbaar gesteld om een begin te maken met de conservering van de verspreide collecties. Doordat er een overleg als NORAA bestaat konden in vrij korte tijd door de verschillende instellingen verzoeken worden ingediend, waarbij ook een zekere mate van afstemming werd bereikt. Deze activiteit is een en eerste stap op weg naar de vorming van een conserveringsfonds dat ten dienste staat van een planmatige aanpak van behoud én gebruik van de verspreide collecties.

Activiteiten

Tot slot worden hier de activiteiten opgesomd zoals zij staan vermeld in de eind 1999 vastgestelde beginselverklaring.

- 1 Het vertegenwoordigen op landelijk niveau van personen en instellingen die AV-archieven in de regio's beheren.
- 2 Het streven naar gemeenschappelijk gebruik van (dure) voorzieningen; het coördineren van deskundigheidsbevordering; ontsluitingsmogelijkheden; afspraken over gemeenschappelijke tarieven; beschikbaarstelling; opslag nitraatmateriaal etc.
- 3 Het onder gemeenschappelijke noemer fungeren als gesprekspartner van het Nederlands Audiovisueel Archief en het Filmmuseum.
- 4 Het leggen van contacten met interprovinciale overleggen (bijvoorbeeld het Inter Provinciaal Overleg), landelijke koepels (bijvoorbeeld Regionale Omroep Overleg en Samenwerking), fondsen en andere financiers.
- 5 Het uitwisselen van informatie in het algemeen en collecties in het bijzonder; mogelijk met uitwisseling van materiaal tot gevolg.
- 6 Het aanzetten tot discussie en het bepalen van een standpunt met betrekking tot de verhouding tussen regionale archieven en archiefdiensten.
- 7 Het bevorderen van de toegankelijkheid tot en het hergebruik van historisch av-materiaal.
- 8 Het opstellen van regionale conserveringsplannen en het stimuleren van conserveringsprojecten.

Alles bij elkaar een hele lijst. Niet alles is even urgent of kan binnen korte tijd worden gerealiseerd, maar even zovele facetten maken deel uit van het overleg binnen NORAA en van NORAA met derden. Of dat in de toekomst ook binnen dezelfde organisatorische vorm (werkgroep van een sectie van de KVAN) blijft gebeuren staat ter discussie. De oprichting van Diva

---

(erfgoedkoepel voor de Documentaire Informatievoorziening en het Archiefwezen) speelt daarbij een rol, evenals de in april van dit jaar herbevestigde keuze van de ledenvergadering van de KVAN voor het individuele lidmaatschap onder uitsluiting van het instellingenlidmaatschap. Aan de doelstellingen van NORAA zal dat weinig afdoen: in samenspel met de nationale infrastructuur streven naar een goede regionale infrastructuur voor regionale AV-archivering ter bevordering van een breed gebruik.